

**AZ RBAYCANDA K TABXANA N DA R
Q BULEDL M R SM S N DL R V
ONLARIN ELM METODOLOJ H M YY T**

G.B.BAX YEVA

Bakı Dövlət Universiteti

Kitabxana uluq-informasiya fakültəsinin magistrantı

BDU_OXFORD@mail.ru

M qal d müst qillik ill rind Az rbaycanda kitabxana iinin inki afında mühüm rol oynayan M d niyy t v Turizm Nazirliyinin v Nazirlər Kabinetinin q bul etdiyi hüquqi s n dl r, onların geni rhi verilmi dir. Burada h min r smi s n dl rin h miyy ti v rolu da göst rilmi dir.

Açar sözl r: qanun, sasnəm , kitabxana i i.

Az rbaycan Respublikasında kitabxana iinin dövl t siyas ti prioritet xarakter da ıyaraq dövl tin strateji maraqlarına xidm t edir. Ölkə mizd dövl tin kitabxana siyas ti bilavasit Az rbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, M d niyy t Nazirliyi v dig r icra hakimiyy ti orqanları t r find n h yata keçirilir. 1991-ci ild n b ri, y ni Respublikamız müst qilliy q d m qoydu u günd n etibar n Kitabxana iinin inki afına dair Prezidentin imzaladı ı q rar v s r namlarından ba qa M d niyy t v Turizm Nazirliyi v Nazirlər Kabineti d q rar v s r namlar q bul etmi dir. Y ni Az rbaycanda kitabxana i i bütövlükd dövl t qay ısı il hat olunmu dur.

Respublikamızda bütün sah l rd oldu u kimi kitabxana i i sah sind d böyük nailiyy tl r qazanılmı dir. Kitabxana iinin inki afı sah sind ki nailiyy tl r özünü, h r eyd n vv l, respublika kitabxana b k sinin artımında özünü göst rmi dir. g r 90-cı ill rin vv ll rind respublikamızda 120 milyon kitab fonduna malik 10 min kitabxana var idis , indi onların sayı 12 mindir. Bu sistem yalnız kütl vi kitabxanalar deyil, h mçinin ayrı-ayrı nazirlikl rin, idar v mü ssi l rin, ictimai t kilatların kitabxana b k l ri daxildir. T kc M d niyy t v Turizm Nazirliyinin 4500-d n artıq kitabxanasında 40 milyondan artıq kitab v dig r s n dl r oxucuların istifad sin verilmi dir. M d niyy t v Turizm Nazirliyi müasir informasiya c miyy tinin qar ıda qoydu u v zif l r müvafiq çox ciddi layih l r h yata keçirm y müv ff q olmu dur (7, 5).

1998-ci ild Az rbaycan Respublikası Przidentinin imzaladı ı "Kitabxana i i haqqında" Az rbaycan Respublikasının Qanununda kitabxana i in dövl t r hb rliyi Az rbaycan Respublikası M d niyy t v Turizm Nazirliyin tap ırılmı dir.

M d niyy t v Turizm Nazirliyin "Az rbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sah sinin 2008-2013-cü ill r üzr dövl t inki afi proqramı"nın hazırlanması i inin tap ırılması t qdir layiq bir hal kimi d y rl ndirilm lidir.

Bütün sadalanan m s l l rd n ba qa, Az rbaycan Respublikasının M d niyy t v Turizm Nazirliyi sistemind ki h r (rayon) M rk zl dirilmi Kitabxana Sistemi haqqında da sasnam q bul edilmi dir.

Kitabxana i inin m rk zl dirilm si t dbirinin h yata keçirilm sin ilk d f 1974-cü ild ba lanılmıdır. Bu ideyanın ba lıca m qş di ölk miqyasında yerin yetiril n, böyük elmi v m d ni h miyy t malik olan ölk nin kitabxana sisteml rini tamamlamaq, onu daha i l k, daha dinamik etm k, daha da demokratikl dirm k üçün h yata keçiril n ümumdövl t t dbiri idi (9, 35).

Ölk mizd q bul edilmi bu sasnam y sas n, MKS-l r Az rbaycan Respublikası M d niyy t v Turizm Nazirliyinin tabeliyind dir, dövl t m d niyy t sistemin v dövl tin mülkiyy tin daxil olan m d niyy t t sisatıdır. MKS-in idar edilm si Az rbaycan Respublikasının qanun-vericiliyin v bu sasnam y müvafiq olaraq M d niyy t v Turizm Nazirliyinin s lahiyy tl ri daxilind h yata keçirilir. MKS Az rbaycan Respublikasının M d niyy t v Turizm Nazirliyinin tabeliyind f aliyy t göst rir. MKS- nazirin mri il t yin olunan direktor r hb rlik edir.

sasnam d ilk önc MKS-l rin hüquq v v zif l ri, t kili, funksiyalari, öhd likl ri, struktur bölm l ri, MKS-in fondlarından istifad qaydası, istifad çil rl münasib tl rin hüquqi forması v dig r müdd alar v onların geni izahı öz ksini tapmıdır. MKS-in fondlarından istifad qaydası, istifad çil rl münasib tl rin hüquqi forması «Kitabxana i i haqqında» Az rbaycan Respublikası Qanununa, bu sasnam y , MKS-in Nizamnam sin v MKS-in direktoru t r find n «Kitabxanadan istifad qaydaları»na müvafiq olaraq mü yy n edilmi dir.

sasnam nin 2-ci bölm sind MKS-in f aliyy tinin predmeti, m zmunu v m qş di izah edilmi dir. MKS-in f aliyy tinin predmeti informasiya, elm, m d ni-maarif v t hsil i idir. Bu i ilk növb d fondların formala dırılması, elmi c h td n i l nm si v mühafiz si, kitabxanalardan istifad ed nl r kitabxana, informasiya v sor u-bibliografiya xidm tl rinin göst rilm si, kitabxanalararası v beyn l xalq abonementin t kili, kitabxanaların elmi v metodik t minatı daxildir.

Bütövlükd 7 bölm v h r bölm daxilind yarım bölm l rd n ibar tdir. sasnam nin dig r sonrakı bölm l rind MKS-l rin daxili idar edilm qaydaları, büdc v maliyy m s l l ri öz izahını tapmıdır.

sasnam nin h miyy ti ondan ibar tdir ki, müst qillik ill rind MKS-l rl ba lı Respublikamızda q bul edilmi ilk hüquqi s n ddir. Bu hüquqi

s n d q d r v ondan sonraki dövrl rd kitabxana i in v kitabxanalara aidiyy ti olan bir sıra qanunlar respublikanın qanunverici orqanı t r find n q bul edils d , MKS-l r v onların f aliyy tinin çox m hdud m s l l ri ks olunmu , sas n onların c miyy td yeri, rolu, v zif l ri qanunla t sdiql nirdi. Lakin bu r smi s n d sirf MKS-l rin profilini, f aliyy t istiqam tini, qurulu unu, i qlandırır.

Az rbaycanda Kitabxana i inin hüquqi t nziml nm si v idar olunmasında Respublika Nazirl r Kabinetinin q rar v s r ncaamları da xüsusi h miyy t k sb edir. Az rbaycan Respublikası Nazirl r Kabineti — Az rbaycan Respublikasının Prezidenti t r find n onun icra s lahiyy tl rinin h yata keçirilm sinin t kili m qs dil yaradılan, öz f aliyy tind birba a Prezident t abe v onun qar ısında cavabdeh olan, i qaydası Prezident t r find n mü yy nl n yuxarı icra orqanıdır.(12)

Müst qillik ill rind Prezidentin imzaladı ı geni miqyaslı q rar, f rman v s r ncaamların yerin yetirilm si m s l l ri, el c d onların qısa müdd td yerin yetirilm si prosesl ri Nazirl r Kabinetin h val olunmu dur.

1996-cı ild Nazirl r Kabineti “Kitabxana i i haqqında” qanun q bul etmi dir. Bu q rarada kitabxana b k l rinin qoruyub saxlamaq v haliy xidm t i ini yax ıla dırmaq üçün Az rbaycan M d niyy t Nazirliyinin qar ısında ciddi v zif l r qoymu du. Q rar keçid dövrün kitabxanalarının qoruyub saxlanılmasına çox böyük köm klik etdi.(5, 225)

M d niyy timizin ayrılmaz t rkib hiss si v sas dayaq nöqt si olan kitabxanaların inki afına dair Nazirl r Kabineti d 1999-2011-ci ill rd bir sıra normativ-hüquqi s n dl r q bul etmi dir. Bu s n dl r a a ıdakılardır:

1. Az rbaycan Respublikası Nazirl r Sovetinin 1987-ci il 9 fevral tarixli 45 nömr li q rarına d yi iklik edilm si v Az rbaycan Respublikası Nazirl r Kabinetinin b zi q rarlarının qüvv d n dü mü hesab edilm si bar d . Q rar 84. Bakı h ri 21 may 1999-cu il.

Bu q rarda Respublika Nazirl r Kabineti t r find n kitabxana fondlarına m xsus çap s rl rinin v dig r materialların itirilm si v ya yararsız hala salınmasına gör dövl t kitabxanalarının t l bl rin gor borcun öd nilm sinin yeni qaydaları mü yy nl dirilmi dir.

Bu r smi s n dd “Kitabxana i i haqqında” Az rbaycan Respublikasının qanununa uy un hüquqi v fiziki xsl rd n itirilm si v ya yararsız hala salınmı kitabxana fonduna m xsus çap s rl rinin v dig r materialların (milli-m d ni s rv tl r reyestrin daxil edil n nadir nüsx l r istisna olmaqla) yeni qiym tl ndirm msalları n z r alınmaqla vurulmu ziyanın qiym tinin on misli h cmind tutulması qaydaları mü yy nl dirilmi dir.

Yeni qiym tli ndirm msallarının qoyulması h r bir v t nda ın elm bilik s rv ti olan kitaba daha diqq tli , qay ı il yana masına t sir ed n faktordur.

2. Dövl t kitabxana fondlarında saxlanılan çap s rl rinin v dig r materialların uçotu, mühafiz si v istifad si qaydalarının t sdiq edilm si haqqında. Q rar 29. Bakı h ri 6 mart 2000-ci il.

Bu q rar Az rbaycanda müasir kitabxana i i sah sind olduqca h miyy tlidir v normativ-hüquqi s n d kimi qiym tli ndirilir. 11 bölm d n ibar tdir v h r bölm daxilind yarım bölm l r ax l nır. S n dd Dövl t kitabxana fondlarının mahiyy ti açqlanır v göst rilir ki, Az rbaycan Respublikası Dövl t kitabxana fondları kitabxanalararası laql ndirilmi , komplektl dirm , qar ılıqlı istifad , depozitar mühafiz v mübadil prinsipl ri sasında t kil edil n, m lumat-axtarı sistemin malik olan kitabxana fondlarından ibar tdir v Az rbaycan Respublikasının Dövl t kitabxana fondu dövl t mülkiyy tidir.

Nazirl r Kabinetinin bu q rarının n mühüm bölm l rind n biri “Kitabxanalardan istifad qaydaları” adlı onuncu bölm sidir. B hs etdiyimiz hüquqi-normativ s n din sonuncu on birinci bölm si “Kitabxana fondlarının mühafiz si” adlanır. R smi s n din sonuncu, y ni 11-ci bölm sind kitabxana fondlarının mühafiz si, xüsus n kitabxana mühitind riay t olunmalı gigiyenik qaydalar, daha sonra s n dd universal elmi kitabxanalarda fondun etibarlı mühafiz sini t kil etm k m qs dil lyazmalar, nadir kitablar v xüsusi qiym tli n rl r üçün kitab fondları yaradılması n z rd tutulur.

Bel likl , dövl t kitabxana fondlarında saxlanılan çap s rl rinin v dig r materialların uçotu, mühafiz si v istifad si qaydaları haqqında Respublika Nazirl r Kabinetinin b hs etdiyimiz q rarı ölk mizd kitabxana i inin hüquqi sasını t min ed n çox mühüm s n ddir (4, 36).

3. Az rbaycan Milli Kitabxanasının sasnam si. Az rbaycan Respublikası Nazirl r Kabinetinin 2000-ci il tarixli 30 -li q rarı il t sdiq edilmi dir.

Bel ki, yuxarıda sadalanan t dbirl rd n sonra 2000-ci ilin 6 martında Az rbaycan Respublikasının Nazirl r Kabineti t r find n daha bir q rar q bul edilmi di ki, bu da “Az rbaycan Milli Kitabxanasının v Az rbaycan Respublikası Kitabxanasının nümun vi sasnam sinin t sdiq edilm si haqqında” idi. Bu Az rbaycan Respublikası Prezidentinin “Kitabxana i i haqqında Az rbaycan Respublikası Qanunu” nunun t tbiq edilm si bar d 1999-cu il 12 mart tarixli f rmanının 2-ci b ndinin icrasını t min etm k m qs dil q rara alınmı dır.

M lum oldu u kimi, “Kitabxana i i haqqında” Az rbaycan Respublikasının qanununa müvafiq olaraq M.F.Axundov adına Dövl t Kitabxanasına

Milli Kitabxana statusu verilmişdir. Milli Kitabxana haqqında sənəmdə milli kitabxananın fəaliyyət istiqaməti, profili, funksiyası və vəzifələri, hüquqları və səlahiyyətləri, qarşısında yerinə yetirilməsi zəruri olan tədbirlər planı və s. məsələləri yer almışdır.

4. Azərbaycan Respublikası Elmi-Sah və Kitabxanasının sənəmi si. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2000-ci il tarixli 30 -liq qərarı ilə təsdiq edilmişdir. Bu sənəmdə respublika elmi-sah və kitabxanalarının, o cümlədən respublika elmi-texniki, elmi-kənd təsərrüfatı, elmi-tibb, elmi-pedaqoji, MEA kitabxanalarının fəaliyyətini tənzimləyən nümunəvi normativ-hüquqi sənəddir. Azərbaycan Respublikası Elmi-Sah və Kitabxanalarının nümunəvi sənəmi si 7 bölmədən ibarətdir.

Bu hüquqi sənəd Respublika Elmi-Sah və Kitabxanasının statusu müəyyənləşdirilir. Respublika Elmi-Sah və Kitabxanasının mühüm vəzifələrini, hüquqlarını, eyni zamanda öhtəliklərini, strukturu və tərkibi prinsiplərini, müvafiq i proseslərinin həyata keçirilməsi yollarını özündə əks etdirir.

5. "Azərbaycan Respublikasının hər (rayon) mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin, müstəqil kitabxanaların, hər, qəsəbə və kənd kitabxana filiallarının, habelə hər, qəsəbə kütülvə, uşaq və gənclər kitabxanalarının nümunəvi strukturu və təşkilat vahidləri"nin təsdiq edilməsi haqqında. Qərar 162. Bakı hər 11 oktyabr 2011-ci il.

Bu qərar Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 119-cu maddəsinin səkkizinci bəndində tələb olunan tədricən, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi və Azərbaycan Respublikasının qətiyyətli Nazirliyi ilə razılaşdırılmış təklifinin zərər alaraq Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq olunmuşdur. Qərarda Kitabxana müəssisələrində yaradılacaq yeni öbektəklər kitabxana-informasiya sahəsində aparılan islahatlar və struktur təkmilləşdirilməsi nəticəsində sərbəstləşdirilməsi hesabına həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi sistemində hər (rayon) Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi haqqında qəbul olunmuş sənəmin VI bölməsində MKS-lərin idarə edilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Müəssisə daxilindəki rejimi və bölgüsü çox məhdudlaşdırılmış və özünü bu hüquqi sənəddə tapmışdır. Təşkilat vahidləri dövlətə məxsus və özəl kitabxanaların qarşısında olduqca mühüm, keyfiyyətə yeni vəzifələr qoyulmuşdur. Müasir kitabxanaların nəvə kitabxanaçılıq təcrübəsi ilə kifayətlənməməli, oxuculara xidmətini informasiya cəmiyyətinin tələbləsinə uyğun yüksəltmək üçün dünya informasiya məkanına daxil olmağı, ümumi intellektual potensialdan operativ istifadə etməyi bacarmalıdır. Bu məqsədlə kitabxanalarda müasir informasiya texnologiyası tətbiq edilmişliyi, informasiya

mühiti üçün rait yaradılmalıdır. Bu da h r eyd n v v l kitabxana i in müasir informasiya v kommunikasiya texnologiyalarının t tbiqini t l b edir (11, 7). Elm v texnikanın sur t l inki af etdiyi müasir dövrd zamanın t l b l rini n z r almaqla t bii ki, kitabxana mü ssis l rind yeni tat vahidl rinin yaradılmasında çox ciddi ehtiyac duyulmaqdadır. Nazirl r Kabinetinin q bul etdiyi bu q rarda v v lki tat vahidl ri il yana ı yaradılması n z rd tutulan v z ruri olan yeni tat vahidl ri v yeni öb l r d mü yy n edilmi di. Bel ki, v v ll r oxucuların sayı, kitab verili i t kc kitabxana mü ssis sin g l n oxucuların sayı il hesablandırsa, artıq müasir zamanda bu oxucuların sırasına veb oxucular, y ni kitabxana mü ssis l rind n on-line istifad ed n oxucular da lav edilmi dir. Bunlar virtual oxucular adlanır. Bunun üçün kitabxananın elektron saytına xüsusu say ac qo ulur v ya on-line kild qeydiyyatdan keç nd n sonra, oxucu kimi elektrton resurslardan istifad olunur.

Az rbaycan kitabxanaların informasiya ehtiyatlarının inki afı, orada yeni texnologiyaların t tbiqi, xüsusu n d , yeni informasiya da ıyıcılarına saslanan resursların yaradılaraq inki af etdirilm si, kitabxana fondlarının n yeni s n d növü olan elektron s n dl rl komplektl dirilm si kimi m s l l r Az rbaycan kitabxanaları üçün h yati h miyy t da ıyır (10, 4).

D B YYAT

1. *Az rbaycanda kitabxanaların f aliyy tinin yax ıla dırılması haqqında Az rbaycan Respublikasının s r ncamı // "Az rbaycan" q z., - 2007, 24 aprel.*

2. *Az rbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sah sinin 2008-2013-cü ill rd inki afı üzr Dövl t Proqramı // Kitabxana ünashq v bibliografiya: elmi n z ri v metodiki jurnal. – 2008, 2.-s. 6-31.*

3. *"Kitabxana i i haqqında" Az rbaycan Respublikasının Qanunu "Az rbaycan" q zeti.- 1998.- 19 iyun*

4. *hm dov E.Y. Az rbaycanda kitabxana-informasiya i inin hüquqi bazası: D rs v saiti. - Bakı, BDU, 2012.-216s.*

5. *X l fov A.A. Az rbaycanda kitabxana i inin tarixi: III hiss .- Bakı: Az rn r, 2006.-311s.*

6. *X l fov A.A. Az rbaycanda kitabxana i in dair Heyd r liyev doktorinası u urla davam edir.- Bakı, 2009.-185 s.*

7. *X l fov A.A. Az rbaycan m d niyy tinin qızıl fondu (Kitabxanalar vasit sil g l c y do ru) // "Kitabxana. az" jurnalı. 4 (07) 2009. s. 4-13*

8. *X l fov A.A. qtisadi islahatlar dövründ m d niyy t v inc s n t dövl tin himay si haqqında Az rbaycan Respublikasının s r ncamı // dal t q zeti.- 1993.-23 aprel.*

9. Xalqov A.A. *Kitapxana üniv. giriş : Dövlətlik*. - Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2001.-398 s.

10. Xalqov A.A. *Kitapxana sahəsi dövlət qaydaları ilə tənzim olunmuşdur // "ki sahə" qəzet*. 2007.- 24 aprel.

11. Xalqov A.A. *Ölkəmizdə ilk fundamental elektron kitabxana // Xalq qəzet*, 2006.-18 fevral.- S.6.

THE OFFICIAL DOCUMENTS ABOUT THE LIBRARY SCIENCE ADOPTED IN AZERBAIJAN AND THE IMPORTANCE OF THEIR SCIENTIFIC METHODOLOGY

G.B.BAKHSHIYEVA
BDU_oxford@mail.ru

SUMMARY

Key words: law, regulations, work of library.

The article reflects, the library policy of the state and the application of them by the Cabinet of Ministers of Azerbaijan, the Ministry of Culture and Tourism of Azerbaijan and other executive authorities of the Republic. The article gives an explanation the official documents dedicated to the development of library science.

E

-

BDU_oxford@mail.ru